

Mgr. Tereza Krbcová

**ZNALEC V TRESTNÍM ŘÍZENÍ
SE ZAMĚŘENÍM NA OBLAST
ZDRAVOTNICTVÍ**

maxdorf

1 HISTORICKÝ EXKURZ

Znalecká činnost není fenoménem jen 20. a 21. století. K současnému rozvoji znaleckého práva vedla dlouhá cesta napříč historií a postupně se vyvíjela v podobu, jakou známe dnes. Pro pochopení jejího současného stavu je důležité zkoumat její počátky, protože nám říkají nejen jaká znalecká činnost byla historicky nejhojnější, ale také z ní můžeme poznat historické omyly a v budoucnu se jich v legislativním procesu vyvarovat.

1.1 SOUDNÍ LÉKAŘSTVÍ JAKO NEJSTARŠÍ ZNALECKÝ OBOR NA SVĚTĚ

Nejstarším znaleckým odvětvím na světě je bezpochyby soudní lékařství. Okamžik vzniku tohoto oboru se samozřejmě určit nedá, ale velmi úzce souvisí jak s rozvojem práva, tak s rozvojem medicíny. Nejstarší zmínku o soudním procesu, konkrétně vyšetřování a usvědčení z vraždy máme dochovanou z doby okolo roku 1850 př. n. l. ze starověkého Sumeru.² Co se týče vývoje medicíny, důležitý pro soudní lékařství byl zejména vývoj pitev a určení časového horizontu, kdy se začaly posudky soudních lékařů používat jako důkazy v soudním procesu.

Z dochovaných hliněných tabulek a papyrů³ víme, že již Egypťané měli v době před 3 000 lety př. n. l. nemalé znalosti anatomie a studovali lidské tělo post mortem. Ovšem v té době zřejmě ještě nešlo o pitvy v pravém slova smyslu, ale spíše o součást procesu mumifikace, tedy snahy o zachování těla. Tyto pitvy, dají-li se tak již nazývat, byly spíše rituálního a náboženského charakteru.

První vědecky orientované pitvy, které se zabývaly nejen anatomii, ale i změnami těla a jeho orgánů z důvodu nemoci pak probíhaly okolo roku 300 př. n. l.

2 DEADMAN, Willam J. Forensic Medicine: An Aid to Criminal Investigation. *Canadian Medical Association journal* [online]. 1965, 92(13), s. 666-70 [cit. 2023-08-01]. ISSN 0820-3946. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1928256/>.

3 Zejména papyrus Ebersův, který na 20 metrech svitku obsahoval přes 700 léčebných postupů a záznamů o lidském těle, dále papyrus Edwina Smithe o chirurgických zákrocích, a úplně nejstarší Kahúnské papyry, které se věnovaly gynekologickým chorobám.

v Alexandrii.⁴ Za vlády Ptolemaia I. a II., kteří povolili pitvy na tělech odsouzených, se pitvy staly běžnou praxí. Hérofilos zde založil lékařskou školu, na které sám vyučoval. Věnoval se především anatomii mozku a o jeho úspěchu svědčí to, že je po něm v mozku dodnes pojmenovaná oblast (torcular Herophili). O něco mladší Erasistratos již pokročil ve smyslu dnešních oborů patologie či soudního lékařství – zkoumáním patologických změn orgánů v těle se snažil zjistit příčinu smrti. Oba vědci díky množství pitev a preciznosti zaznamenaných nálezů velmi posunuli obor anatomie kupředu⁵, jelikož takto hromadné a systematické pitvání zemřelých se objevilo znovu až ve 14. století. Na druhou stranu je potřeba zmínit podezření, že svých úspěchů dosáhli i za pomoci neetických a z dnešního pohledu naprosto nepřijatelných metod včetně vivisekcí, tedy pitev provedených na živém člověku.

Další pitvu zaznamenanou v historických pramenech provedl v roce 44 př. n. l. římský lékař Antistius na těle Julia Caesara. Z jeho zkoumání vyplynulo, že ze 23 bodných ran byla jen jedna rána do hrudi smrtelná.⁶ O dalších pitvách v Řecku a Římě v následujících letech toho mnoho doloženo není, ale vzhledem k tomu, jakého pokroku dosáhly osobnosti jako Galén z Pergamu nebo Celsus, je zřejmé, že v nějakých formách pitvy prováděny určitě byly, ačkoli možná ne v tak velké míře, jako dříve v Alexandrii. Galénův výzkum anatomie a fyziologie těla (který navazoval na řeckého Hippokrata) měl velký vliv na vývoj medicíny v pozdním antickém období a středověku a jeho pojmenování mnoha anatomických struktur se používá dodnes.

I v jiných částech světa byly paralelně zaznamenány forenzně lékařské pokroky. Například z Číny máme dochované zmínky o soudním lékařství již z 5. století př. n. l. Další dochované záznamy, pocházející ze 3 století př. n. l., popisují vyšetřování různých typů úmrtí, ve kterých byly zkoumány odlišnosti v pozicích nalezeného těla, kapkách krve a směru jejich dopadu, použitých zbraních či stopách na těle například od oběšení.⁷

4 KING, L. S. a M. C. MEEHAN. A history of the autopsy: A review. *The American journal of pathology* [online]. 1973, 73(2), s. 514–544 [cit. 2023-08-01]. ISSN 0002-9440. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1904067/>.

5 CECCHETTO, Giovanni, Thomas BAJANOWSKI, Rossana CECCHI, et al. Back to the Future - Part I. The medico-legal autopsy from ancient civilization to the post-genomic era. *International Journal of Legal Medicine* [online]. 2017, 131(4), s. 1069–1083 [cit. 2023-08-01]. ISSN 0937-9827. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s00414-017-1584-8>.

6 SMITH, Sydney. History and Development of Forensic Medicine. *British Medical Journal* [online]. 1951, 1(4707), s. 599–607 [cit. 2023-08-01]. ISSN 0959-8138. Dostupné z: <https://doi.org/10.1136/bmj.1.4707.599>.

7 HUA, Peng, James Malcolm CAMERON a Jia Jing TAO. Forensic Medicine in China: Its History to the Present Day. *Medicine, Science and the Law* [online]. 1987, 27(1), s. 2–12 [cit. 2023-08-01]. ISSN 0025-8024. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/002580248702700102>.

Další zemí, kde došlo k pokrokům v soudním lékařství, byla Indie. V 1. století n. l. zde byly vydány knihy Sushruta Samhita a Charaka Samhita, které se věnují přípravě těla na pitvu a popisu anatomie člověka.⁸

V Evropě došlo v tomto ohledu na dalších několik století ke stagnaci, jelikož byly pitvy z náboženských důvodů zapovězeny a anatomie jakožto dávný předchůdce soudního lékařství se tak nemohla rozvíjet. Ani jiné znalecké obory nebyly na vzestupu – přestože je kontinentální evropské právo založeno na starověké římské právní tradici, základy znaleckého práva bychom v ní hledali obtížně. Je to z toho důvodu, že římské právo se převážně soustředilo na hmotněprávní úpravu (například *Digesta seu Pandectae*, respektive celý *Corpus iuris civilis* císaře Justiniána z 6. století n. l.), nicméně procesněprávní rovina nebyla komplexně upravována. Zároveň lidstvo obecně nebylo v tolika oblastech a činnostech tak vyspělé, jak je tomu dnes. Nenastávala tak frekventované situace, že by si sám soudce nevěděl rady, a tudíž se nevyžadovalo příbrání odborníka pro proces dokazování. Z odkazů na starověkou tradici zbývá snad jen původ slova „forenzní“, který by se dal vystopovat až k římskému pojmu „forum“, náměstí, ve kterém se děl veškerý veřejný život, zvláště pak ten soudní.

1.2 STŘÍPKY ZNALECKÉHO ROZVOJE VE STŘEDOVĚKU

S relativním lidským rozvojem ve středověku vzrůstala i potřeba osvětlit různé lidské činnosti, k jejichž posouzení neměl soudce potřebnou erudici. Nejčastěji šlo opět o soudní lékařství, o kterém máme dochované zmínky z 6. století našeho letopočtu v Číně.⁹ V roce 1247 pak čínský soudce a lékař Sung Ts'u (Sòng Cí) napsal příručku pro vyšetřovatele, která se zabývala ohledáním těla, jeho rozkladem, zkoumáním příčin smrti a jejich spojením s důkazy na místě činu. Na několik dalších století se stal známý jeho popis vyšetřování vraždy vesničana srpem, kdy všichni vlastníci srpů byli povinni shromáždit se na jednom místě a předložit srpy. Podle historiky se zanedlouho na jednom srpů začaly slétávat mouchy nalákané zbytky krve na čepeli a vlastník tohoto srpů byl usvědčujícím

8 GULCZYŃSKI, Jacek, Ewa IŻYCKA-ŚWIESZEWSKA a Marek GRZYBIAK. Short history of the autopsy: Part I. From prehistory to the middle of the 16th century. *Polish Journal of Pathology* [online]. 2009, 60(3), s. 109-114 [cit. 2023-08-01]. ISSN 1233-9687. Dostupné z: <https://www.termedia.pl/Short-history-of-the-autopsy-Part-I-From-prehistory-to-the-middle-of-the-16th-century,55,13771,1,1.html>.

9 CECCHETTO, Giovanni, Thomas BAJANOWSKI, Rossana CECCHI, et al. Back to the Future - Part I. The medico-legal autopsy from ancient civilization to the post-genomic era. *International Journal of Legal Medicine* [online]. 2017, 131(4), s. 1069-1083 [cit. 2023-08-01]. ISSN 0937-9827. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s00414-017-1584-8>.

důkazem donucen k přiznání. Ač si o spolehlivosti popsaného pokusu můžeme myslet cokoli, je tato příručka první knihou na světě zabývající se forenzní entomologií.¹⁰

I v Evropě nakonec došlo v soudním lékařství k pokroku, když lékaři začali být povoláváni k ohledání těl a určení příčiny úmrtí pro účely soudního procesu. Centrem pokroku byla severní Itálie, zejména Boloňa, která je sídlem jedné z nejstarších univerzit na světě a jejíž lékařská fakulta k tomuto rozvoji ve 13. století značně přispěla, například i začleněním anatomických pitev do svého výukového programu. Zároveň nastal posun i pro pitvy soudní tím, že tehdejší zákony v severní Itálii (např. městské statuty v Boloni) zakotvily povinnost soudu při podezření z vraždy přibrat dva lékaře k prohlédnutí těla. První soudní pitva k určení příčiny úmrtí a případného cizího zavinění, na které se shodne odborná veřejnost, byla provedena právě v Boloni v roce 1302. Lékař a univerzitní profesor Bartolomeo da Varignana byl soudem pověřen provést pitvu těla šlechtice Azzolina degli Onesti, u kterého bylo podezření, že byl otráven. Za přítomnosti čtyř dalších lékařů provedl pitvu a v písemném sdělení uvedl, že k otravě nedošlo.¹¹

V českých zemích přesný rok první soudní pitvy neznáme, Strejc však uvádí, že k tomu nedošlo dříve než ve druhé polovině 16. století.¹² Určitým pokrokem bylo, že ke konci 14. století se začalo rozlišovat zabití od vraždy a byly stanoveny 4 druhy možných poranění: rány modré, suché, krvavé a chromata (zmrzačení a zohavení). Také se začalo mluvit o ranách smrtelných.¹³ Za první literární počín v tomto oboru na českém území se považuje dílo z přelomu 14. a 15. století od Křišťana z Prachatic, rektora Univerzity Karlovy. Tento všestranný učenec se kromě spisů z oborů astronomie, teologie, a matematiky ve svých Lékařských knížkách¹⁴ a zejména díle „*Naučení Mistra Chrystyna, kterak člověk poznati má na raněném, umřel-li, čili nic*“¹⁵ věnoval právě i soudně-lékařské tématice.

Další obor, pro nějž si už i středověký soudce přizval odborníka, bylo písmoznalectví. Nebyli to samozřejmě ještě odborníci, jaké známe dnes, ale pro

10 BENECKE, Mark. A brief history of forensic entomology. *Forensic Science International* [online]. 2001, 120(1-2), s. 2–14 [cit. 2023-08-01]. ISSN 0379-0738. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0379-0738\(01\)00409-1](https://doi.org/10.1016/S0379-0738(01)00409-1).

11 PAPI, Luigi. The first reported medieval judicial autopsy on Azzolino Degli Onesti: poisoning or Budd-Chiari syndrome? *Medicina Historica* [online]. 2022, 6(3) [cit. 2023-08-01]. ISSN 2532-2370. Dostupné z: <https://mattioli1885journals.com/index.php/MedHistor/article/view/13572>.

12 STREJC, Přemysl. *Soudní lékařství pro právníky*. Praha: Beck, 2000, s. 2. ISBN 80-7179-364-7.

13 TESAŘ, Jaromír. *Soudní lékařství pro právníky*. Praha: Orbis, 1958, s. 7.

14 KŘIŠŤAN Z PRACHATIC a Zdeňka TICHÁ. *Lékařské knížky Mistra Křišťana z Prachatic z mnohých vybrané*. Praha: Avicenum, 1975.

15 TESAŘ, Jaromír. *Soudní lékařství*. Praha: Avicenum, 1977, s. 15.

„lehkomyšlného léčení“ lékaře jiného.²² Tento zákoník podnítl řadu dalších legislativních změn v následujících trestních zákonících, a dokonce i v městských právech sousedních zemí, například i našich Práv městských království českého Pavla Kristiána z Koldína z roku 1579.

Evropa se snažila dostat z temného středověku, z užívání ordálů a tortury, a začínající nové pořádky umožnily rozvoj řadě vědců a lékařů, kteří mýty a nevědecké postupy vyvraceli. První takovou vlašťovkou v novověké Evropě se zdá být dílo vydané v roce 1543 profesorem Andreem Vesaliem. Ve svém sedmidílném eposu *De humani corporis fabrica libri septem* (Sedm knih o stavbě lidského těla) nakreslil a popsal anatomii lidského těla, kterou byl schopen poznat pitváním velkého množství těl popravených zločinců.²³ Po starověkém Hippokratovi a Galénovi se Vesaliovo dílo stalo důležitým a moderním zdrojem poznání lidské anatomie. Analogický přínos měl francouzský vojenský lékař Ambroise Paré, který působil na francouzském královském dvoře a psal o stopách po násilné smrti na vnitřních orgánech. Mimo jiné objasnil rozdíly mezi případy úmrtí z různých příčin jako utonutí, udušení nebo otrava.²⁴ Do třetice bych ráda zmínila Paola Zacchiu, který působil v Itálii a ve svých vědeckých dílech se také věnoval soudnímu lékařství. Ten v roce 1621 vydal první část díla *Quaestiones medico-legales* a dokonce je některými odborníky považován za zakladatele tohoto oboru.²⁵

Další drobnou změnu pro soudní lékařství znamenaly hrdelní řády z 18. století. *Constitutio criminalis Josephina* (česky nazývaný Hrdelní řád Josefa I., nebo jen *Josephina*), vydaný v roce 1707, zakotvil potřebu přizvat v určitých případech k soudnímu řízení znalou osobu, například lékaře na ohledání těla při vyšetřování vraždy podle článku V § 2: „*jednoho dobře zkušného a podobnému zhlidnutí přísěžného lékaře neb ranuhojiče vyslati, kteří k raněnému neb již usmrčenému tělu přijdouc, takové zhlidnouti a tělo otevřítí*“. Tento znalec byl povinen zkoumat způsob vraždy: „*těž taky pozorovati se musí, jakým nástrojem neb způsobem mord spáchán byl*“, sepsat nále z a odeslat jej soudu: „*co se vynajde, zaznaménano, pak spolu s týmž nástrojem odesláno*“.²⁶ V podstatě toto ustanovení rámcově odpovídá i dnešní pitvě jen s tou změnou, že dnes jsou k soudní pitvě potřeba

22 KRÍSTEK, Lukáš. *Znalectví*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 47. ISBN 978-80-7478-042-4.

23 BURTON, Julian L. A Bite Into the History of the Autopsy: From Ancient Roots to Modern Decay. *Forensic Science, Medicine, and Pathology* [online]. 2005, (1), s. 277–284 [cit. 2023-08-01]. ISSN 1547-769X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1385/FSMP:1:4:277>.

24 MCDERMID, Val. *Forensics: What Bugs, Burns, Prints, DNA and More Tell Us About Crime*. New York: Grove Press, 2014, s. 66. ISBN 978-0-8021-2515-6.

25 HIRT, Miroslav. *Soudní lékařství I. díl*. Praha: Grada, 2015, s. 15. ISBN 978-80-247-9952-0.

26 KOUPIĽ, Ondřej, Marcela KOUPIĽOVÁ, Karel MALÝ, Jiří ŠOUŠA, Jana VOJTÍŠKOVÁ a Klára WOITSCHOVÁ. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie. Díl. I., Druhá polovina 17. a počátek 18. století*. Praha: Karolinum, 2018, s. 284. ISBN 978-80-246-3775-4.

2 ZNALEC

Masarykův naučný slovník z roku 1933 říká, že: „znalec je osoba rozdílná od soudu a od stran, která na základě svých odborných znalostí na příkaz soudu pozoruje (nález) a posuzuje (posudek) určité skutečnosti pro věc důležité“.³⁹ Další definici nám poskytla judikatura Nejvyššího soudu: „Znalec je osobou, která prostřednictvím svých odborných znalostí posuzuje skutečnosti, které byly soudem určeny, a ve znaleckém posudku soudu sděluje subjektivní výsledek tohoto posouzení.“⁴⁰ Tyto obě definice jsou aplikovatelné na soudní řízení, nicméně znalec nemusí figurovat jen v soudním řízení a také nemusí postupovat pouze na příkaz soudu. Proto se mi líbí definice znalce z Ottovy všeobecné encyklopedie, která říká, že: „znalec je odborník v příslušném oboru, který je zapsán do seznamu znalců a vypracovává písemný znalecký posudek, který má na podkladě jeho odborných znalostí vést k objasnění skutečností důležitých pro řízení.“⁴¹ V této definici je chybně už jen detail, že znalecký posudek nemusí být pouze písemný, ale může být podán i elektronicky či ústně do protokolu. Velmi formalisticky by šlo definici omezit na konstatování, že znalcem je osoba zapsaná do seznamu znalců. Už tento samotný zápis nám totiž skýtá příslušné záruky odbornosti, ale i dalších kvalit, jako je nestrannost, znalost příslušných předpisů a odpovědnost. Na druhou stranu tím přijdeme o jakékoliv vysvětlení, kdo vlastně znalec je a čistě technicky by šlo také říct, že i znalec ad hoc je považován za znalce, i když zapsán v seznamu není. Žádná definice tedy není dokonalá, všechny dohromady ale poskytují komplexní obrázek, kdo je znalec a co je jeho úkolem.

Obecně lze pojem znalec chápat jako osobu disponující speciálními či odbornými znalostmi a vědomostmi v určitém oboru a díky tomu schopnou zprostředkovat odborné poznatky o určitém jevu. Pro trestní řízení pak v užším smyslu jako osobu oprávněnou k posuzování odborných skutkových otázek přibranou za účelem podání objektivního znaleckého posudku a tím schopnou objasnit skutečnosti důležité pro trestní řízení. Znalec má v trestním řízení, ale i v jiných řízeních,

39 Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Š-Ž. Praha: Československý Kompas, 1933, s. 1010.

40 Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 324/2005.

41 BULISOVÁ, Jiřina. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích: M-Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2003, s. 644. ISBN 80-7181-947-6.

unikátní postavení. Proto bych pro účely trestního řízení do výše zmíněných definic ještě jmenovitě dodala, že znalec není ani orgánem činným v trestním řízení, ani svědkem, jak ostatně doplňuje i Fryšták: „*Znalec není svědkem, není ani orgánem činným v trestním řízení a není ani stranou v řízení před soudem.*“⁴²

Co se týče soudu, ale i policejního orgánu a státního zástupce v přípravném řízení, ti všichni jsou odborníky na zodpovídání otázek právních. Mohou (a musí) současně řešit i otázky skutkové, ale jakmile daná skutková otázka překročí určitou míru odbornosti, je potřeba postupovat podle § 105 TŘ, tedy vyžádáním odborného vyjádření nebo přibráním znalce. Jak bylo několikrát judikováno, soud nemůže v odborných otázkách použít vlastní laický názor: „*Soud však nemůže nahradit odborný názor znalce svým vlastním laickým názorem. (...) Rovněž jasnému a přesvědčivému zdůvodnění podléhá odchýlení se od odborného názoru znalce, který navíc, jak již bylo řečeno, nemůže být nahrazen, překlenut či doplněn laickou úvahou soudu.*“⁴³

Podobné názory o odborných otázkách zastávala již i o něco starší judikatura. V roce 1980 vydal Nejvyšší soud ČSR zprávu, ve které uvedl nutnost znaleckého dokazování i přes odborné znalosti soudce: „*Jestliže soudce má kromě odborných znalostí předpokládaných pro výkon jeho povolání i jiné odborné znalosti potřebné pro posouzení určité skutečnosti, nelze k tomu zpravidla brát zřetel při úvaze o tom, zda má být proveden důkaz znaleckým posudkem. I v těchto případech je povinností soudu, aby provedl důkaz znaleckým posudkem.*“⁴⁴ Na to významově navázala i trestní judikatura Nejvyššího soudu ČSR, který se zabýval výpočtem časových údajů souvisejících s dopravní nehodou: „*Soud je povinen přibrat znalce, i když sám má takové znalosti, které by mu umožňovaly výpočet provést.*“⁴⁵ Nebo v civilním řízení judikatura Vrchního soudu v Praze, která se zabývala posouzením pravosti podpisu zůstavitele na závěti, tedy písmoznalectvím: „*Soudu nepřisluší nahrazovat důkaz znaleckým posudkem z tohoto oboru vlastním posouzením pravosti podpisu.*“⁴⁶ Je tedy jasné, že soudci, i pokud by disponovali odbornými znalostmi mimo svůj právní obor, nemohou tyto znalosti sami použít. Pro trestní řízení musí vždy přibrat znalce, znaleckou kancelář, nebo pro zvlášť obtížné případy znalecký ústav podle § 110 TŘ, protože ti jsou jako jediní oprávněni zodpovídat složité odborné otázky.

42 FRYŠTÁK, Marek. *Znalecké dokazování v trestním řízení*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 28. ISBN 978-80-7676-063-9.

43 Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 4 Tz 101/2009-I., srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 2. 3. 1972, sp. zn. Tsf 1/72 („*Nemůže libovolně nahradit odbornou mienku znalca vlastnou, v danej otázke laickou mienkou.*“).

44 Zpráva Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 12. 1980, sp. zn. Cpj 161/79.

45 Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16. 2. 1987, sp. zn. 7 Tz 5/87.

46 Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 29. 6. 1994, sp. zn. 3 Cdo 84/93.

Při posouzení odlišností znalce a svědka je nejdůležitější, že svědek vypovídá o skutečnostech, které se staly ještě před zahájením řízení, o jejichž průběhu nabyly informace přímo prostřednictvím svých smyslových vjemů. Svědek je vždy nezastupitelný a jedinečný. Naproti tomu znalec na základě svých odborných znalostí rozebírá informace, které dostal zprostředkovaně až po zahájení řízení a jeho úkolem je jejich odborné posouzení. Znalec naopak zastupitelný vždy je. Postavení svědka a znalce není slučitelné: pokud byl někdo svědkem události, nemůže být zároveň příbrán i jako znalec. Odborná literatura nicméně pro tuto situaci používá pojem „znalecký svědek“⁴⁷, což je svědek události, který je shodou náhod i znalcem pro určitý obor (například znalec z oboru dopravy v pozici svědka dopravní nehody nebo znalec pro obor zdravotnictví svědčící o postupu svého kolegy). Takováto osoba je ale vždy vyslýchána v pozici svědka a vypracování posudku k posouzení odborných skutečností je třeba zadat jiné zcela nezúčastněné osobě.

Historicky nebyla role znalce a svědka vždy ostře oddělena. Dříve byl znalec s osobou svědka často zaměňován a nebyla zde přesná hranice mezi těmito dvěma pojmy. Známe několik koncepcí znalecké činnosti, mimo jiné právě znalec jako svědek.⁴⁸ Mezi další přístupy zařazujeme znalce jako pomocníka soudu, což byl koncept vyskytující se již v rakouských trestních zákonících. Podle Musila byla tato teorie pojmenována v 19. století na počátku moderní teorie trestního procesu. Představitelem byl francouzský procesualista Bonnier, který pokládal znalce za „zvětšovací sklo v ruku soudce“. Další koncepcí byl znalec jako vědecký soudce, kterou podle Musila prosazovali pozitivisté Lombroso a Ferri. V jejich pojetí byl znalecký posudek pro soudce závazný a znalci se tak de facto podíleli na rozhodovací činnosti.⁴⁹ V soudobé právní nauce se prosadila teorie volného hodnocení důkazů a znaleckého posudku jako jednoho z nich. V rámci této kapitoly se budu zabývat pojmem znalec v rozsahu, jak ho definuje platná legislativa.

2.1 FORMY PROVOZOVÁNÍ ZNALECKÉ ČINNOSTI

Znaleckou činnost mohou podle § 2 odst. 1 ZnalZ vykonávat tři subjekty: znalci jako fyzické osoby, znalecké ústavy a znalecké kanceláře. Kromě těchto

47 KŘÍSTEK, Lukáš. *Znalectví*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 151. ISBN 978-80-7478-042-4.

48 Tamtéž, s. 48.

49 MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. *Kriminalistika* [online]. 2010, 42(3) [cit. 2023-08-01]. ISSN 1210-9150. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-znaleckeho-posudku.aspx>.

zapsaných subjektů může znaleckou činnost vykonávat i osoba vykonávající znaleckou činnost jednorázově, tzv. znalec ad hoc.

Znalecké ústavy jsou většinou veřejnoprávními subjekty, typicky půjde o vysoké školy (např. Univerzita Karlova), veřejné výzkumné instituce (např. Centrum dopravního výzkumu, v. v. i.), státní podniky (např. Elektrotechnický zkušební ústav, s. p.), ústavy (např. Národní památkový ústav) a další subjekty podle § 7 odst. 1 ZnalZ, které ani nemusí mít právní subjektivitu a mohou být jen organizačními složkami státu (tam by mohl spadat např. Puncovní úřad nebo krajská ředitelství Police ČR a jejich odbory kriminalistické techniky a expertizy).

Nová úprava od znaleckých ústavů dále rozlišuje soukromoprávní znalecké kanceláře. Podle § 6 odst. 1 ZnalZ mohou být znaleckými kanceláři pouze obchodní korporace, tedy obchodní společnosti (typicky jde o právní formy s. r. o. nebo a. s.) nebo družstva. To znamená, že pod touto definicí nemohou působit zapsané spolky, které nejsou obchodními korporacemi podléhajícím ZOK (například Profesní komora požární ochrany, z. s., nebo Svaz českých filatelistů, z. s.). Aby mohly pokračovat ve znalecké činnosti i po přechodném období, budou tyto spolky zřejmě muset změnit svoji právní formu.

Může se zdát, že rozlišení znaleckých kanceláří a ústavů podle nové úpravy v zásadě odpovídá rozdělení na soukromoprávní a veřejnoprávní subjekty. Ne tak docela. Výjimkami potvrzující pravidlo jsou státní podniky a soukromé vysoké školy, které se budou řadit pod znalecké ústavy, ačkoliv jsou osobami soukromého práva.⁵⁰ Tuto myšlenku potvrzuje důvodová zpráva: „*není vyloučeno, aby se znaleckým ústavem stala i osoba soukromého práva (typicky například soukromá vysoká škola)*“.⁵¹ Důležitý je zde akcent na vědeckovýzkumnou činnost, i když ani to není vždy pravdou, jak dále uvedu na příkladu ustanovení § 47 odst. 3 ZnalZ.

V seznamu znalců jsem našla kuriozitu, a to IUSKI - Institut lyžařského práva, z. ú., který je ale zapsán jako znalecká kancelář, přestože nejde o obchodní korporaci. Právní forma zde tedy neodpovídá druhu zápisu do seznamu znalců. Tento subjekt by buď měl změnit právní formu, nebo by měl být zapsán v seznamu znaleckých ústavů. Tímto se dostáváme k úvaze, zda zapsaný ústav (z. ú.) jako osoba soukromého práva může být zapsána do seznamu znalců jako znalecký ústav. Anebo zda zapsané ústavy musí být vždy osobami veřejného práva, aby mohly být zapsány jako znalecké ústavy. Domnívám se, že nemusí být osobami

50 KŘÍSTEK, Lukáš. § 7 [Podmínky pro výkon znalecké činnosti znaleckého ústavu]. In: KŘÍSTEK, Lukáš, Pavel BÜRGER a Jan VUČKA. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: Komentář*. Praha: Leges, 2021, s. 7–8. ISBN 978-80-7502-511-1.

51 Důvodová zpráva k zákonu č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech. Zvláštní část, k § 7, k odst. 1.

veřejného práva: z ustanovení § 7 odst. 1 písm. a) ZnalZ to nevyplývá, neboť v textu je pouze označení „ústav“. Spíše je tím myšlen zapsaný ústav ve smyslu § 402 až 418 OZ. Zapsaný ústav by tedy mohl být právní formou, na kterou by mohly přejít zapsané spolky, splní-li podmínku společensky nebo hospodářsky užitečné činnosti. K zmíněnému paradoxu s IUSKI - Institutem lyžařského práva, z. ú., došlo zřejmě transformací znaleckých ústavů zapsaných podle starého zákona č. 36/1967 Sb. Ten totiž členil znalecké ústavy do dvou oddílů. Druhý oddíl tvořený vysokými školami, veřejnými výzkumnými institucemi a osobami veřejného práva, zabývajícími se vědeckovýzkumnou činností, se podle § 47 odst. 1 ZnalZ transformoval do dnešních znaleckých ústavů. První „zbytkový“ oddíl se pak podle § 47 odst. 2 ZnalZ transformoval do dnešních znaleckých kanceláří. A tak byly soukromoprávní zapsané ústavy přeneseny do nového seznamu znalců mezi znalecké kanceláře, přičemž přípustným dle současné úpravy se naopak jeví zápis mezi znalecké ústavy. Zajímalo by mě, jak se tento paradox vyřeší po skončení přechodného období.

Zajímavý je pak ještě výše zmíněný § 47 odst. 3 ZnalZ, který říká, že dosavadní znalecké ústavy zapsané do prvního oddílu dle zákona č. 36/1967 Sb., které jsou veřejného práva, se zapíší do seznamu znalců jako znalecký ústav, a ne jako znalecká kancelář. A to i přesto, že se nezabývají vědeckovýzkumnou činností. Je to výjimka, ale vlastně přesně opačná, než jakou jsem popisovala v předchozím odstavci. Podle Křístka se jedná o státní znalecké ústavy jako např. Puncovní úřad nebo Pyrotechnická služba Policie České republiky, u nichž se ani nepředpokládá, že by se v budoucnu vědou zabývaly.⁵²

Z tohoto pojednání vyplývá, že rozdělení na znalecké ústavy a kanceláře jako na veřejnoprávní a soukromoprávní subjekty není zcela přesné. Jako jednoznačné kritérium neposlouží ani právní forma ani fakt, zda subjekt vykonává vědeckovýzkumnou činnost. V takto neostrém rozdělení se jako ne zcela jasná jeví i motivace zákonodárce ke zmíněnému dělení, jakkoliv lze spekulovat, že cílem bylo oddělit subjekty s vyšším rizikem porušení nezávislosti, tedy obchodní korporace ve formě s. r. o. či a. s. s jejich složitými vlastnickými a obchodními vazbami od ostatních méně rizikových subjektů typu vysokých škol, veřejných výzkumných institucí, a dalších zmíněných subjektů. Není mi jasné, proč zákonodárce striktně neoddělil soukromoprávní subjekty od veřejnoprávních, nebo je nerozdělil podle vědeckovýzkumné činnosti. Jedinou jistotou tak pravděpodobně zůstává, že znaleckou kancelář může po skončení přechodného období být jen obchodní korporace.

52 KŘÍSTEK, Lukáš. § 47 [Znalecké ústavy]. In: KŘÍSTEK, Lukáš, Pavel BÜRGER a Jan VUČKA. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: Komentář*. Praha: Leges, 2021, s. 280. ISBN 978-80-7502-511-1.

Poslední formou výkonu znalecké činnosti je tzv. znalec ad hoc podle § 26 a 43 ZnalZ. Dle zákonné terminologie se jedná o osobu vykonávající znaleckou činnost jednorázově. Je na místě říct, že tato osoba nemusí být jen fyzická, ale může jít i o obchodní korporaci nebo osobu, která by mohla být znaleckým ústavem. Tato úprava je přípustná ve třech možných případech: žádný znalec není v daném odvětví zapsán, nemůže podat posudek, nebo by podání posudku bylo spojeno s nepřiměřenými náklady nebo obtížemi. Vybraný znalec musí mít odpovídající odbornost, musí souhlasit s ustanovením, musí složit slib a být poučen. Tím vstupuje pro jedno konkrétní řízení a jednu konkrétní odbornost do všech práv a povinností znalce včetně odpovědnosti. Podle mého názoru nelze spravedlivě požadovat, aby každá takováto osoba dodržela všechny drobné administrativní požadavky, například povinnost archivace. Domnívám se, že takto nastavené podmínky pro ad hoc znaleckou činnost nepovedou ke kýženému efektu, tedy nalezení znalce pro obor, v němž je jich nedostatek. Řešení tohoto problému není zdaleka jednoduché. Lze uvažovat o snížení administrativních nároků a odpovědnostních rizik ad hoc znalců.

Dalším problémem u ad hoc znalců je možnost jejich ustanovení pouze orgánem veřejné moci, tedy zjednodušeně někým, kdo autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, které jsou s ním v nerovném postavení.⁵³ Takovým subjektem je v trestním řízení soud, státní zástupce a policejní orgán. Dalo by se polemizovat, zda takové postavení bude mít státní zástupce i během řízení před soudem. Tam si myslím, že už nebude moci autoritativně ustanovit znalce. Nicméně v přípravném řízení jistě ano. A tím utrpí princip kontradiktornosti řízení a rovnosti zbraní, jelikož obhajoba takové postavení a možnost ustanovit znalce ad hoc nemá.

Z pohledu formy výkonu znalecké činnosti je zajímavá otázka vzájemné slučitelnosti podle § 2 odst. 2 a § 6 odst. 2 ZnalZ. Může znalec vykonávat činnost v jiné zapsané formě? Tedy jako fyzická osoba ve vícero subjektech. Odpověď není jednoduchá, některé formy jsou vzájemně slučitelné, jiné nikoliv. V rámci znalecké kanceláře může znalec působit jako zaměstnanec, společník nebo člen (pokud jde o družstvo). V rámci znaleckého ústavu pak může působit znalec v pracovněprávním nebo obdobném vztahu, jako společník nebo člen znaleckého ústavu, dále jako osoba zapojená do vědeckovýzkumné činnosti, nebo osoba ve služebním poměru u organizačních složek státu nebo vnitřních organizačních jednotek těchto složek. Znalecký ústav tedy může působit i bez zapsaných znalců. Dále bych se ale zabývala jen slučitelností výkonu znalecké činnosti zapsaných znalců.

53 HENDRYCH, Dušan. Orgány veřejné moci. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

Znalec může být zapsán a vykonávat činnost ve více oborech a odvětvích. Znalec je také oprávněn vykonávat znaleckou činnost samostatně a současně v rámci jednoho i více znaleckých ústavů v pracovněprávním nebo obdobném vztahu, a to i ve stejných oborech. Slučitelnost je také u znalce působícího ve znalecké kanceláři a zároveň ve znaleckém ústavu, a to také ve vícero ústavech i ve stejných oborech. Znalec ale není oprávněn vykonávat činnost samostatně a zároveň jako zaměstnanec, společník nebo člen znalecké kanceláře, a to ani v jiném oboru. Z tohoto vyplývá, že znalecký ústav je oproti znalecké kanceláři zvýhodněn. V následující tabulce je názorně demonstrována slučitelnost výkonu znalecké činnosti.

	+ samostatně	+ v jiné zn. kanceláři	+ v jiných zn. ústavech
znalec	✓	×	✓
znalec v kanceláři	×	×	✓
znalec v ústavu	✓	✓	✓

Důvodová zpráva k tomuto uvádí, že benevolence u znaleckých ústavů vychází z jejich vědecké povahy, že se zde rekrutují odborníci, a proto je vhodné těmto odborníkům zajistit, že budou moci vykonávat znaleckou činnost i samostatně.⁵⁴ Křístek tomuto argumentu nepřisvědčuje, naopak považuje danou úpravu za diskriminační a vyvolávající i další problémy například u mlčenlivosti a možného vzniku podjatosti. Může se totiž stát, že jeden znalec pokryje znalecké oprávnění pro neomezené množství znaleckých ústavů a tím mohou vznikat nejasné struktury. Podle něj by měl znalec veřejně deklarovat, ve které další instituci působí.⁵⁵

2.2 POSTAVENÍ ZNALCE

Současná česká právní úprava definuje postavení znalce nepřímou, a to výčtem zákonných podmínek stanovených pro výkon znalecké činnosti, pravidel pro jejich zápis do seznamu, dále výčtem jejich práv a povinností a odpovědnosti.⁵⁶

54 Důvodová zpráva k zákonu č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech. Zvláštní část, k § 2, k odst. 2.

55 KRÍSTEK, Lukáš. § 2 [Způsob výkonu znalecké činnosti]. In: KRÍSTEK, Lukáš, PAVEL BÜRGER a JAN VUČKA. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: Komentář*. Praha: Leges, 2021, s. 25–26. ISBN 978-80-7502-511-1.

56 DÖRFL, Luboš. *Znalec a znalecký posudek v civilním procesu*. Praha: C.H. Beck, 2020, s. 16. ISBN 978-80-7400-790-3.

V rámci české právní úpravy postavení znalce můžeme rozeznat dvě větve právních předpisů. Předpisy řazené do první z nich se týkají právě výše zmíněného výčtu a znalce jako takového. Jedná se o tyto předpisy:

- zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, který definuje podmínky pro výkon znalecké činnosti, práva a povinnosti znalců, odpovědnost, a v neposlední řadě náležitosti znaleckého posudku,
- vyhláška č. 503/2020 Sb., o výkonu znalecké činnosti (dále jen „vyhláška o výkonu znalecké činnosti“ nebo „ZnalV“), která specifikuje podmínky znaleckých zkoušek, formální náležitosti znalecké činnosti, průkazu, pečeti, pojištění a posudku,
- vyhláška č. 504/2020 Sb., o znalečném (dále jen „vyhláška o znalečném“), jež stanoví zejména výši a způsob určení odměny a náhrad za výkon znalecké činnosti, a
- vyhláška č. 505/2020 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých odvětví jednotlivých znaleckých oborů, jiná osvědčení o odborné způsobilosti, osvědčení vydaná profesními komorami a specializační studia pro obory a odvětví (dále jen „vyhláška o seznamu odvětví“).

Do druhé větve předpisů týkajících se znalecké činnosti se řadí předpisy procesní, které upravují specifika jednotlivých řízení podle oboru daného řízení. To znamená zejména:

- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád),
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád,
- zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních,
- zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád),
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád,
- zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, nebo
- zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Dalo by se určitě přijít i na další předpisy, protože se znaleckou činností se dá setkat ve všech typech řízení, kde se rozhoduje o právech a povinnostech osob, tedy i například v a disciplinárních řízeních nebo arbitrážních sporech.⁵⁷ Jelikož se tato práce týká práva trestního, budu se věnovat dále jen procesní úpravě trestního řízení.

57 Přednáška prof. Musila na téma „Znalecké posudky v praxi“ pořádaná Jednotou českých právníků dne 27. 4. 2023.

2.3 PODMÍNKY PRO VÝKON ZNALECKÉ ČINNOSTI

Podmínkami pro výkon znalecké činnosti se zabývá hlava I. ZnalZ a částečně také hlava II., která se zabývá vznikem, pozastavením a zánikem oprávnění vykonávat znaleckou činnost. Podle § 5 ZnalZ může být znalcem fyzická osoba, která splní v zásadě 8 podmínek podle taxativního výčtu písmen a) až h). Po jejich splnění je na rozdíl od předchozí právní úpravy a tehdejší potvrzující judikatury⁵⁸ zaveden právní nárok na jmenování znalcem. Správní uvážení se již neuplatní. Tento krok vnímám jako pozitivní změnu, jelikož předchozí úprava vedla k právní nejistotě žadatelů a byla kritizována i odbornou veřejností. Upraveny jsou i lehké odlišnosti v podmínkách pro znalecké ústavy a znalecké kanceláře v § 6 a 7. Těm se budu věnovat v závěru této podkapitoly.

2.3.1 Odborná způsobilost u znalců

Ustanovení § 5 odst. 1 písm. a) mluví o odborné způsobilosti, která je dále rozvedena v § 8 ZnalZ. Vyžadováno je vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu v daném oboru, pokud ho lze získat. Znalecká činnost ovšem není jen výsadou vysokoškolsky vzdělaných, často se jedná o řemeslné obory, ve kterých není možné takového stupně vzdělání dosáhnout. Křístek uvádí jako jeden příklad za všechny obor filatelie.⁵⁹ Dále je nutná aktivní odborná praxe v délce minimálně 5 let s tím, že se počítá až od ukončení vysokoškolského studia, musí být kontinuální a bezprostředně předcházet podání žádosti. O délce praxe se vedly v legislativním procesu spory včetně toho, zda by neměla být odlišná pro jednotlivá odvětví. Nakonec se od odlišnosti pro jednotlivá odvětví ustoupilo a zároveň se délka potřebné praxe snížila z původně navrhovaných 10 na 5 let. Vycházelo se z analogie s odbornou přípravou soudců, a sice že by potřebná doba neměla překračovat čas, po kterém se absolvent právnické fakulty může stát soudcem⁶⁰. Dalším požadavkem je osvědčení o odborné způsobilosti nebo absolvování specializačního studia, či osvědčení vydané profesní komorou, pokud byla zákonem v daném oboru zřízena. Tato osvědčení se ovšem nevyžadují pro všechny obory a odvětví, nýbrž jen pro ty, které stanoví Ministerstvo spravedlnosti výše zmíněnou vyhláškou o seznamu odvětví. Typickým příkladem

58 Nálezem ze dne 27. 10. 2005 sp. zn. II. ÚS 153/2004 Ústavní soud judikoval neexistenci právního nároku na jmenování znalcem i po splnění zákonných podmínek předchozího zákona (§ 4 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících).

59 KŘÍSTEK, Lukáš. § 8 [Odborná způsobilost]. In: KŘÍSTEK, Lukáš, Pavel BÜRGER a Jan VUČKA. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: Komentář*. Praha: Leges, 2021, s. 65. ISBN 978-80-7502-511-1.

60 Tamtéž.

takového oboru je zdravotnictví, kde je pro výkon znalecké činnosti nutné získání specializované (nebo zvláštní specializované) způsobilosti lékaře v základním (nebo nástavbovém) oboru odpovídajícímu danému odvětví (tj. atestace). Tato úprava byla negativně hodnocena Českou lékařskou komorou⁶¹, která počítala s tím, že pro znaleckou činnost bude vyžadováno i její osvědčení, jak bylo ostatně původně uvedeno i v textu důvodové zprávy k § 8. Oborem, kde se naopak vyžaduje jen osvědčení dané komory, je například obor projektování, kde je pro všechna odvětví vyžadována platná autorizace vydaná Českou komorou autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě. Existují i odvětví, jako třeba požární bezpečnost staveb v oboru požární ochrany, kde se vyžaduje obě, to znamená jak platné osvědčení o odborné způsobilosti, tak platná autorizace vydaná profesní komorou – zde ho vydává tatáž komora. Pro všechny obory a odvětví, kde jsou vyžadována tato odborná osvědčení se dle § 8 odst. 3 ZnalZ uznávají také osvědčení o odborné způsobilosti vydaná v Evropské unii, smluvním státním Dohody o Evropském hospodářském prostoru nebo Švýcarské konfederaci.

Další podmínkou pro jmenování znalcem je splnění vstupní zkoušky. Tato zkouška má dvě části, obecnou a zvláštní. Podrobněji zkoušku upravuje výše zmíněná vyhláška o výkonu znalecké činnosti. Obecná část je organizována Justiční akademií a měla by ověřovat znalosti týkající se platné právní úpravy znalecké činnosti včetně procesních předpisů. Test je písemný, ve formě tzv. multiple-choice a povolenými pomůckami jsou právní informační systémy. Ministerstvo spravedlnosti k této části zkoušky připravilo studijní materiál⁶², který mimo jiné obsahuje výčet ustanovení, jejichž znalost se v písemném testu bude ověřovat. To vnímám jako pozitivní zprávu pro všechny uchazeče, protože je tím vyvrácena častá obava, že je třeba znát celé rozsáhlé procesní zákony.

Zvláštní část zkoušky se potom odvíjí od konkrétního oboru a odvětví a spočívá ve vypracování zkušebního znaleckého posudku a jeho obhajoby před zkušební komisí Ministerstva spravedlnosti. Zde vyvstává otázka týkající se složení zkušební komise. Z § 24 ZnalV je zřejmé jen to, že komise je nejméně tříčlenná a její členy jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti z řad fyzických osob, které splňují odborné a další předpoklady potřebné pro působení ve zkušební komisí.

61 SEDLÁČKOVÁ, Helena. Lékařská komora trvá na tom, že má vydávat osvědčení soudním znalcům z oboru zdravotnictví. Vyhláška je podle ní v rozporu se zákonem. In: *Česká justice* [online]. 2021 [cit. 2023-08-01]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/03/lekar-ska-komora-trva-na-tom-ze-ma-vydavat-osvedceni-soudnim-znalcum-z-oboru-zdravotnictvi-vyhlaska-je-podle-ni-v-rozporu-se-zakonom/>.

62 SHARP, Vladimír. Studijní materiál (nejen) pro přípravu na obecnou část vstupní zkoušky znalců. In: *Znalci.justice.cz* [online]. 2022 [cit. 2023-08-01]. Dostupné z: https://znalci.justice.cz/wp-content/uploads/2022/09/Studijni-material-nejen-pro-pripravu-na-obecnou-cast-vstupni-zkousky-znalcu_12.8.2022.pdf.

3 ZNALECKÝ POSUDEK

Tato kapitola je věnována znaleckému posudku jakožto důkaznímu prostředku. Znalecký posudek lze definovat buď ve smyslu výstupu znaleckého zkoumání jako výsledku lidské činnosti, která má určité náležitosti, nebo ve smyslu účelu, pro který je vypracován. Účel vyplývá z jednotlivých (nejen) procesních předpisů, tedy kromě TŘ také například z OSŘ, ZOK, ZŘS, nebo InsZ, kde mohou být účely různé, například posouzení svéprávnosti člověka, ocenění hodnoty nepeněžitěného vkladu, nebo určení obvyklé ceny závodu. Z hlediska výstupu znaleckého zkoumání Dörfl znalecký posudek popisuje jako „výsledek odborné činnosti znalce, tedy sled jeho úkonů směřujících k odbornému posouzení zadaných otázek zpravidla významných pro soudní řízení a odpovědi na ně“.⁸³ Znalecký posudek je tedy výstup znaleckého zkoumání znalce, který má zákonné náležitosti a předepsanou formu, ve kterém znalec odpovídá na zadavatelem zadané otázky. V trestním řízení půjde například o otázky o určení příčiny smrti, určení způsobené újmy a kauzálního nexu s protiprávním jednáním, nebo jiné odborné otázky nezbytné pro dané řízení. Po důkladném zhodnocení všech důkazů a použitých podkladů znalec přistoupí k vytvoření odpovědí na zadané otázky tak, aby byly objasněny skutečnosti důležité pro trestní řízení. Znalci podle § 107 odst. 1 TŘ nepřísluší provádět hodnocení důkazů a řešit právní otázky. Tuto činnost je oprávněn provádět jen soud, respektive orgán činný v trestním řízení. Znalec tedy posuzuje zadané otázky jen ze stránky skutkové.

Důležité je také zmínit, že každý znalecký posudek se vztahuje právě k tomu účelu, pro který je vytvořen. Nelze využít tento důkazní prostředek analogicky i k jinému řízení, přestože by skutkové okolnosti byly sebevíc podobné.

Znalecký posudek je podle § 89 odst. 2 TŘ zvláštním a samostatným druhem důkazního prostředku. Jak uvádí Šámal, je třeba jej odlišit od výpovědi svědka ve smyslu § 97 TŘ, neboť ten vypovídá o skutečnostech týkajících se trestné činnosti (nebo zkoumané okolnosti), o nichž nabyl vědomost dříve mimo trestní

83 DÖRFL, Luboš. § 1 [Obecná ustanovení o výkonu znalecké činnosti]. In: DÖRFL, Luboš, Alexandr KRYSL, Markéta LEHKÁ a Radek VISINGER. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2021, s. 1–31. ISBN 978-80-7400-823-8.

řízení a bez souvislosti s ním, kdežto znalec se se skutečnostmi, o nichž má podat posudek, seznamuje teprve v rámci řízení.⁸⁴

V následujících podkapitolách je rozebrán rozdíl mezi institutem znaleckého posudku a odborného vyjádření, jsou shrnuty náležitosti znaleckého posudku, je rozveden pojem revizního znaleckého posudku, povinnosti související s evidencí znaleckých posudků a v neposlední řadě je nastíněno hodnocení znaleckého posudku a jeho případné vady.

3.1 ZNALECKÝ POSUDEK VS. ODBORNÉ VYJÁDŘENÍ

Ačkoliv se tato práce zabývá primárně znaleckými posudky jako důkazními prostředky, byla by chyba nezmínit se i o odborných vyjádřeních. Trestní řád je zmiňuje celkem osmkrát, ale nejdůležitější úprava je v ustanovení § 105 odst. 1 TŘ. Dále jsou specifikována vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb., kterou se stanoví výše odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení (dále jen „vyhláška o odměně za odborné vyjádření“), o které se ještě zmíním.

Odborné vyjádření má podobné prvky jako znalecký posudek, u obého jde o důkazní prostředky, kterými si orgány činné v trestním řízení nebo strany opatřují odborné skutkové poznatky. Zároveň mají i zásadní odlišnosti, na které je třeba upozornit. K velkým změnám došlo zejména s přijetím velké novely trestního řádu, provedené zákonem č. 265/2001 Sb., která zvětšila rozsah otázek, které je možno zodpovědět odborným vyjádřením. Dřívější úprava totiž stanovila, že k získání jakéhokoliv odborného skutkového poznatku byl vyžadován znalecký posudek. Odborné vyjádření se uplatnilo jen pro zodpovězení otázek neodborných a téměř triviálních. Docházelo tím ale k velkému zatížení znalců a znaleckých ústavů, a proto zákonodárce přistoupil ke změně v zákoně a umožnil orgánům činným v trestním řízení opatřovat i jednodušší odborné skutkové poznatky pomocí jiných důkazních prostředků než jen znaleckého posudku, tedy odborných vyjádření. Současná zákonná terminologie v § 105 odst. 1 TŘ dokonce vybízí k primárnímu vyžádání odborného vyjádření: „*Je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce*“. Z této definice vyplývá, že o výběru prostředku rozhoduje orgán činný v trestním řízení na základě složitosti posuzované otázky. Důležité je tedy vymezit, co je to složitá

84 ŠÁMAL, Pavel. § 105 [Důvody přibrání]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád: Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1569–1570. ISBN 978-80-7400-465-0.

otázka a co ještě není. K tomuto rozdělení nedává jasný výklad zákonodárce ani vyhláška, ale je nezbytné se podívat do jiných pramenů. Sjednocující stanovisko poskytlo Nejvyšší státní zastupitelství, které dovodilo, že jednoduššími příklady jsou například často se opakující otázky jako „určování množství alkoholu v krvi propočtem, posouzení méně závažných poranění, ověření jednoduchých ekonomických propočtů u stíhaní hospodářské trestné činnosti“.⁸⁵ U posouzení takových otázek tedy postačí vyžádat odborné vyjádření.

Na rozdíl od znaleckého posudku nemá odborné vyjádření žádné zásadní formální náležitosti, co se týče podkladů, metodologie, nebo analýzy dat. Jeho úprava vůbec nepodléhá zákonu o znalcích a jeho obsah může být i velmi stručný. Požadavek je kladen pouze na odbornost osoby, která ho vypracovává, a to ještě ne tak přísný, jako u znalců. Nemá zákonné povinnosti, ani odpovědnost, tedy může ho zpracovat jakýkoliv odborník, kterého orgán činný v trestním řízení vybere. Na rozdíl od znalců zde neexistuje žádný seznam odborníků, ze kterého by šlo vybírat, ale je pravdou, že často jde i o samotné znalce, kteří poskytují své znalosti v jiné formě. O odborné vyjádření je možné požádat i znaleckou kancelář nebo ústav, i když u kanceláří tuto zkušenost zatím nemáme a u ústavů se tak podle Fryštáka v praxi nedělo.⁸⁶ I když je zpracováno znalcem, je odborné vyjádření vždy považováno za listinný důkazní prostředek.

Bohužel ale v praxi dochází k tomu, že orgány činné v trestním řízení zneužívají znalce a chtějí i k odborným vyjádřením doložit metodologii, výčet podkladů a také přiložit znaleckou doložku a otisk znalecké pečeti.⁸⁷ To je ovšem v přímém rozporu se znaleckým zákonem, protože znaleckou pečeti lze podle § 28 odst. 8 ZnalZ opatřit pouze znalecký posudek. Nemyslím si, že by toto zadavatelé nevěděli, ale domnívám se, že důvod by mohl být materiálnějšího rázu. Odměna za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení je totiž stanovena výše zmíněnou vyhláškou o odměně za odborné vyjádření na 75 až 125 Kč za hodinu práce. V porovnání s aktuálním znalečným, které je v průměru více než 8x vyšší a činí 800 až 1 000 Kč za hodinu práce je motiv jasný. Proto bych zde měla opět jeden z návrhů de lege ferenda, a to zvýšení dané odměny, nebo její navázání na nějaký koeficient. Případně by se dala navázat na vyšší odměny znalecké činnosti. Nemyslím tím, že by odměna měla být stejná, ale že

85 Výkladové stanovisko č. 9/2003 k problematice odborných vyjádření po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. se zaměřením na jejich vztah ke znaleckým posudkům a výsledku osoby, která odborné vyjádření podala: SL 733/2003. In: *Sbírka výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství*. Brno, 2003.

86 FRYŠTÁK, Marek. *Znalecké dokazování v trestním řízení*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 52–53. ISBN 978-80-7676-063-9.

87 Seminář na téma „Příprava k obecné části vstupní zkoušky znalce“ pořádaný Ministerstvem spravedlnosti dne 20. 3. 2023.

její růst by měl být ekvivalentní. Zvětšující se rozdíl odměn mezi těmito dvěma instituty, tedy jakési rozevírající se nůžky, může negativně ovlivňovat proces dokazování.

Nízká odměna za odborné vyjádření se v září 2022 dostala až do rozhodovací pravomoci Ústavního soudu, který nakonec ale zhodnotil, že ústavněprávní limity stěžovatele dotčeny nebyly a že tak nemůže posuzovat právní předpisy a jejich aplikaci s ohledem na správnost či vhodnost. Ve stížnosti se znalec domáhal zrušení předchozích rozhodnutí spolu se zrušením vyhlášky o odměně za odborné vyjádření mimo jiné i z toho důvodu, že nereflktuje inflaci v České republice, čímž vzniká rozdíl mezi hodnotou práce a jejím oceněním, toto ocenění považuje za nedůstojné a demotivující a dále protože vyhláška o odměně za odborné vyjádření neobsahuje možnost uplatnit účelně vynaložené náklady, případně náhradu za ztrátu času. Vrchní státní zastupitelství souhlasilo s vyjádřením stěžovatele, že „odměna je nedostatečná, protože je nezbytná erudice znalce, avšak orgány činné v trestním řízení musí postupovat podle platných a účinných právních předpisů“.⁸⁸ I když ke zrušení vyhlášky o odměně za odborné vyjádření nedošlo, tyto argumenty bych prezentovala při případném legislativním procesu její změny ve smyslu zvýšení odměny.

Stejně jako znalecký posudek, může i odborné vyjádření předložit obhájba. Podle Vantucha se bohužel v praxi stává, že v průběhu vyšetřování orgány činné v přípravném řízení odborná vyjádření předložená obhájebou do spisu nedávají, a to i přesto, že podle § 89 odst. 2 TŘ to není důvodem pro odmítnutí důkazu. Obhájba to zpravidla zjistí s ukončením vyšetřování, kdy dostane prostor na prostudování spisů. Není podstatné, která strana důkazy opatřila a tento postup, kdy důkazy předložené obhájebou nejsou brány v potaz, je v rozporu se zásadou rovnosti stran.⁸⁹ Strany by si tudíž měly dávat pozor na to, zda všechny jimi předložené důkazy opravdu ve spise obsaženy jsou.

3.2 ZPŮSOB PODÁNÍ ZNALECKÉHO POSUDKU

Ustanovení § 27 odst. 1 ZnalZ rozlišuje tři způsoby podání znaleckého posudku – v listinné podobě, elektronické podobě a ústně. Oproti předchozí právní úpravě je nově umožněno podat znalecký posudek v elektronické podobě, jejíž zavedení s sebou přineslo řadu novinek, co se týče elektronizace, elektronických podpisů,

⁸⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 9. 2022, sp. zn. III. ÚS 3482/21.

⁸⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby: detailní výklad, praktické pokyny, vzory podání*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 802–803. ISBN 978-80-7400-750-7.

časových razítek, a dalších náležitostí týkajících se prokázání autenticity podaného znaleckého posudku.

Co se týče souběhu různých podob pro jeden posudek, Hanák upozorňuje, že „zákon vysloveně neřeší, zda je možné, aby posudek (se stejným číslem a obsahem) byl vyhotoven v listinné i elektronické podobě“.⁹⁰ Pokud by byl ale vypracován jako nový posudek, měl by i nový záznam, nové číslo a nové znalečné. Z logiky věci je tedy správným řešením podat jeden posudek zároveň jak v listinné, tak elektronické podobě, což ostatně potvrdilo Ministerstvo spravedlnosti na svém výukovém semináři.⁹¹ Souběh jiných podob podání znaleckého posudku nemůže nastat, jelikož znalecký posudek podaný ústně nelze zároveň podat i v listinné či elektronické podobě.

3.2.1 Listinná podoba

V případě podání posudku v listinné podobě musí být každé jeho vyhotovení vlastnoručně podepsáno a musí být připojen otisk znalecké pečeti. Zajímavé je umístění právní úpravy podpisu mimo ostatní formální náležitosti § 28 odst. 2 ZnalZ, přičemž se dozajista o formální náležitost jedná. Požadavek na podpis je uveden již v § 27 odst. 2 ZnalZ u způsobu podání znaleckého posudku. Dále je pak rozveden pro znalecké kanceláře a znalecké ústavy v § 28 odst. 3 a 4 ZnalZ. Tato komplikovaná úprava mi nedává úplně smysl, zvláště, když úprava otisku znalecké pečeti toto rozdvojení nemá. Přehlednější by bylo všechny náležitosti včetně podpisu formulovat na jednom místě, a případné odchylky pro elektronickou podobu zase na jiném místě.

Za znaleckou kancelář podepisuje podle výše zmíněného odst. 3 znalecký posudek ten znalec, jehož prostřednictvím znalecká kancelář vykonává znaleckou činnost v daném oboru a odvětví. Ovšem znalecký posudek vypracovaný znaleckou kanceláří může být dílo kolektivní, a tak může obsahovat podpisy více. Dörfl k tomu uvádí: „Pokud se na vypracování znaleckého posudku ve znalecké kanceláři podílely další osoby, mohou být jejich podpisy rovněž uvedeny pod znaleckým posudkem znalecké kanceláře. Soud však bude k podání doplnění či vysvětlení znaleckého posudku volat znalce, který je za příslušnou odbornost za znaleckou kancelář pod posudkem podepsán.“⁹² S tím úplně nesouhlasí komentář Křístka, který použitím výkladu a analogie s odst. 4 dochází k tomu, že kdo bude posudek

90 HANÁK, Jakub. *Průvodce znalce v roce 2021*. Opava: Institut technologického a ekonomického znalectví, 2021, s. 66. ISBN 978-80-270-9084-6.

91 Seminář na téma „Příprava k obecné části vstupní zkoušky znalce“ pořádaný Ministerstvem spravedlnosti dne 20. 3. 2023.

92 DÖRFL, Luboš. § 27 [Způsob podání znaleckého posudku]. In: DÖRFL, Luboš, Alexandr KRYSL, Markéta LEHKÁ a Radek VISINGER. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2021, s. 220–227. ISBN 978-80-7400-823-8.

před soudem z kanceláře obhajovat, určuje znalecká kancelář, respektive její statutární orgán a nemusí tak jít vždy o znalce, jehož prostřednictvím znalecká kancelář vykonává činnost.⁹³

Za znalecký ústav potom podle § 28 odst. 4 ZnalZ podepisuje znalecký posudek znalec nebo osoba podle § 7 odst. 1 písm. c), tedy osoba zapojená do vědeckovýzkumné činnosti v daném oboru a odvětví, případně specializaci, a v případě organizační složky státu nebo vnitřní organizační jednotky této složky může podepisovat osoba podle § 7 odst. 2, tedy osoba ve služebním poměru, která má nezbytnou odbornost. Ve znaleckém posudku musí být dále uveden výčet osob, které se na jeho zpracování podílely a zároveň musí být označena osoba, která je povinna posudek na žádost orgánu veřejné moci stvrdit, doplnit, nebo vysvětlit. Nakonec zde musí být podpis odpovědné osoby, která ve znaleckém ústavu posudek vzala na vědomí. Tuto odpovědnou osobu rozebírá Křístek a srovnává i výklad důvodové zprávy. Dochází k tomu, že vzetí na vědomí spíše významově odpovídá odsouhlasení, protože v případě nesouhlasu by odpovědná osoba znalecký posudek nepodepsala. Podle Křístka je to až „*podpis děkana na posudku, který před světem garantuje kvalitu, nikoliv podpis vědeckého pracovníka*“.⁹⁴

3.2.2 Elektronická podoba

K podání znaleckého posudku v elektronické podobě může podle § 27 odst. 1 ZnalZ dojít pouze se souhlasem zadavatele. Pro elektronickou podobu podání znaleckého posudku zákon stanoví následující náležitosti: kvalifikovaný elektronický podpis, certifikát pro elektronický podpis se jménem znalce nebo název znalecké kanceláře nebo znaleckého ústavu a označením „znalec“, „znalecká kancelář“ nebo „znalecký ústav“, a kvalifikované elektronické časové razítko.

Zákon dále požaduje, aby certifikát, na němž je založeno kvalifikované časové razítko, měl platnost nejméně 5 let ode dne vyhotovení znaleckého posudku. V současné době je běžná platnost certifikátů 1 nebo 3 roky, jak uvádí Křístek.⁹⁵ Tento problém je řešen v § 49 odst. 2 ZnalV, který umožňuje opakované opatření posudku časovým razítkem.

Poslední podmínkou pro podání posudku v elektronické podobě je podle § 49 odst. 1 ZnalV předepsaný formát PDF/A.

93 KRÍSTEK, Lukáš. § 28 [Náležitosti znaleckého posudku]. In: KRÍSTEK, Lukáš, Pavel BÜRGER a Jan VUČKA. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: Komentář*. Praha: Leges, 2021, s. 195–197. ISBN 978-80-7502-511-1.

94 Tamtéž.

95 KRÍSTEK, Lukáš. § 27 [Způsob podání znaleckého posudku]. In: KRÍSTEK, Lukáš, Pavel BÜRGER a Jan VUČKA. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: Komentář*. Praha: Leges, 2021, s. 168–169. ISBN 978-80-7502-511-1.

3.2.3 Ústní podání

Ústní podání je specifickým způsobem podání znaleckého posudku. „*Ústně se posudek podává zejména tam, kde znalec při soudním jednání protokolárně doplňuje svůj písemný znalecký posudek na základě vznesených dotazů soudu nebo stran, případně po předložení doplňujících podkladů.*“⁹⁶

Podání posudku v ústní formě bylo v předchozí právní úpravě umožněno pouze znalcům, nikoli znaleckým ústavům. Znalecké ústavy měly podle § 22 odst. 1 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnických možnost podat znalecký posudek pouze písemně. V nové úpravě toto omezení znaleckého ústavu pouze na písemnou formu ze zákona vypadlo, takže z toho lze vyvodit, že podle nové úpravy mohou podat ústní posudek i znalecké ústavy či znalecké kanceláře.

Zákon stanoví pro ústní formu podání znaleckého posudku jedinou zvláštní náležitost, kterou je podání do protokolu. Protokol zpravidla předpokládá zvukový záznam ústního podání znaleckého posudku, které se pak sepíše do písemného protokolu o úkonu trestního řízení. Co se týče dalších náležitostí, i ústní posudek je znalecký posudek a měl by obsahovat standardní náležitosti uvedené v § 28 ZnalZ a měl by se zapsat do elektronické evidence znaleckých posudků. Součástí ústního podání tak nebude jen otisk znalecké pečeti, neboť to není fyzicky možné.

3.3 ARCHIVACE

Podle ustanovení § 27 odst. 3 ZnalZ má znalec povinnost vyhotovit stejnopis znaleckého posudku podaného v listinné podobě a uchovat jej nejméně po dobu 10 let. V případě podání znaleckého posudku v elektronické podobě je dána povinnost uchovat posudek se všemi jeho náležitostmi také nejméně po dobu 10 let. Stejně jako v předchozí podkapitole zmiňující certifikát pro elektronický podpis a časové razítko, i zde spolu časové intervaly nekorespondují. Lhůta požadované platnosti certifikátu elektronického časového razítka (požadováno je 5 let, ale zpravidla má jen 1 rok nebo 3 roky) a minimální povinná lhůta archivace podaného posudku (10 let) nejsou v souladu. Tento problém je opět řešen opakovaným opatřením posudku kvalifikovaným časovým razítkem. Důvodová zpráva k této problematice dále uvádí, že je mimo jiné také potřeba zajistit neporušenost obsahu a „*digitální kontinuitu elektronického dokumentu, které lze*

96 DÖRFL, Luboš. § 27 [Způsob podání znaleckého posudku]. In: DÖRFL, Luboš, Alexandr KRYSL, Markéta LEHKÁ a Radek VISINGER. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2021, s. 220–227. ISBN 978-80-7400-823-8.